

**INSTYTUT GEOGRAFII I PRZESTRZENNEGO
ZAGOSPODAROWANIA PAN
Zakład Zasobów Środowiska i Geozagrożeń**

**UNIwersYTET MIKOŁAJA KOPERNIKA
W TORUNIU
Instytut Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa**

MŁYNY WODNE W DORZECZU DOLNEJ WISŁY OD POCZĄTKU XVIII DO POCZĄTKU XXI WIEKU

**Materiały Konferencyjne Interdyscyplinarnego Seminarium Naukowego
pod redakcją Dariusza Brykały, Macieja Prarata, Piotra Lamparskiego**

Toruń

26.05.2017 r.

Komitet Naukowy:

Dyrektor Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN w Warszawie prof. dr hab. Marek DEGÓRSKI
Dziekan Wydziału Sztuk Pięknych UMK w Toruniu prof. dr hab. Elżbieta BASIUL
Dyrektor Instytutu Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa UMK w Toruniu dr hab. Robert ROGAL, prof. UMK
Kierownik Zakładu Zasobów Środowiska i Geozagrożeń IGiPZ PAN w Toruniu prof. dr hab. Mirosław BŁASZKIEWICZ
Kierownik Zakładu Konserwatorstwa UMK w Toruniu dr hab. Janusz KRAWCZYK, prof. UMK

Komitet Organizacyjny:

dr Dariusz BRYKAŁA - współprzewodniczący
dr Maciej PRARAT - współprzewodniczący
dr Piotr LAMPARSKI - sekretarz
mgr Michał DZIEMBOWSKI
Hanna BARGIEL

*Impreza wpisuje się w celebrację
2017 roku jako Roku Rzeki Wisły*

RCIN

*Materiały Konferencyjne zostały
umieszczone na platformie naukowej
RCIN.org.pl*

ENERGETYKA WODNA

*Seminarium zostało objęte patronatem
medialnym przez kwartalnik
„Energetyka Wodna”*

*Seminarium objął
Honorowym Patronatem*

MARSZAŁEK WOJEWÓDZTWA
KUJAWSKO-POMORSKIEGO
Piotr Całbecki

Publikacja powstała dzięki realizacji projektu naukowego
pt. „Młyny wodne w dorzeczu dolnej Wisły od początku XVIII do początku XXI wieku”.
Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie
decyzji numer DEC-2011/03/D/HS3/03631

NARODOWE CENTRUM NAUKI

Numer DOI publikacji: <https://doi.org/10.7163/Konf.0001>

Młyny i tartaki o napędzie wodnym w krajobrazie Polskich Karpat od połowy XIX w. do połowy XX w.

Paweł Franczak, Krzysztof Ostafin, Dominik Kaim, Marcin Szwagrzyk

Uniwersytet Jagielloński, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Kraków
e-mail: franczak.p@op.pl

Młyny i tartaki oraz niekiedy związane z nimi małe zbiorniki wodne były bardzo ważne i często spotykane w krajobrazie kulturowym Polskich Karpat w XIX w. i na początku XX w. Miały one istotne znaczenie ekonomiczne oraz w wielu przypadkach wpływały na procesy gospodarcze i przyrodnicze jak np. wielkość małej retencji wody w zlewniach czy sprzyjały powstawaniu siedlisk dla zwierząt i roślin preferujących obszary wilgotne. Naszym celem była identyfikacja tych obiektów na wielkoskalowych mapach topograficznych poczynając od drugiego wojkowego zdjęcia Galicji i Śląska Cieszyńskiego z II połowy XIX w. w skalach 1:28 800 i 1:115 200, przez trzecie zdjęcie wojskowe z lat 70. XIX w. w skali 1:25 000, mapy taktyczne Wojskowego Instytutu Geograficznego z lat 30 XX w. w skali 1:100 000, a kończąc na mapach topograficznych Sztabu Generalnego Wojska Polskiego z lat 50. i 60. XX wieku w skali 1:25 000.

Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą "Narodowy Program Rozwoju Humanistyki" w latach 2015-2020. Nr projektu 1aH 15 0324 83

Młyny i tartaki wodne w zlewni Skawy od końca XVIII w. do początku XXI w. i ich ślady w krajobrazie i rzeźbie terenu

Paweł Franczak, Krzysztof Ostafin, Dominik Kaim

Uniwersytet Jagielloński, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Kraków
e-mail: franczak.p@op.pl

Młyny oraz tartaki wodne były jednymi z pierwszych, a równocześnie najliczniej występującymi budowlami hydrotechnicznymi w Polsce. Na ziemiach polskich pojawiły się na przełomie XI i XII w., a pierwsze informacje o młynie funkcjonującym w zlewni Skawy – w Woźnikach – pochodzą z końca XV w. Od tego czasu przez kolejne stulecia następował systematyczny wzrost liczby młynów i tartaków wodnych w badanej zlewni. Największą ich liczbę notowano od połowy XIX w. do pierwszej połowy XX w. Ogrywały one bardzo istotne znaczenie gospodarcze. Występowały wsie, w których koła wodne wykorzystywane były głównie do mielenia zboża, ale były i takie gdzie używane były przede wszystkim w tartaczniactwie (np. w Budzowie i Jachówce w zlewni Paleczki). Jedynie sporadycznie energia wodna wykorzystywana była do innej działalności. Po II wojnie światowej przed elektryfikacją wsi energię wodną wykorzystywano do oświetlania budynków mieszkalnych (m.in. w Skawicy).

Budowa młynów i tartaków wodnych powodowała zmiany w obiegu wody. Liczne młynówki oraz stawy młyńskie powodowały wzrost retencji oraz reżimu odpływu w małych zlewniach.

Od II połowy XX w. wraz z rozwojem gospodarczym, tradycyjne młyny i tartaki wodne przestawały być używane i z biegiem lat znikwały z krajobrazu, bądź popadały w ruinę. Jedynie część z nich przetrwała do dziś, a po innych zachowały się ślady w rzeźbie terenu m.in. fragmenty młynówek, stawów młyńskich czy też podmurówek budynków. Po jeszcze innych zachowały się jedynie nazwy terenowe.

Celem badań było poznanie zmian w liczbie młynów i tartaków wodnych funkcjonujących w zlewni Skawy od końca XVIII w. Podjęto również próbę zidentyfikowania zachowanych obiektów związanych z dawnymi młynami i tartakami wodnymi oraz odtworzenia śladów w rzeźbie terenu i krajobrazie po dawnych obiektach i towarzyszącej im infrastrukturze.

Identyfikację tych obiektów przeprowadzono z wykorzystaniem wielkoskalowych map topograficznych poczynając od pierwszego austriackiego wojskowego zdjęcia z końca XVIII w. Skorzystano również z archiwaliów i opracowań innych autorów prowadzonych w tym temacie. W celu identyfikacji śladów po dawnych młynach i tartakach wodnych wykonano kartowanie geomorfologiczne oraz skorzystano z danych LiDAR.

Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą "Narodowy Program Rozwoju Humanistyki" w latach 2015-2020. Nr projektu 1aH 15 0324 83 oraz ze środków Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu Jagiellońskiego na podstawie decyzji numer K/DSC/002358.